

Osmnáctého listopadu bylo by mu bývalo šedesát, jemu, který byl a zůstane vedle Georga největším lyrikem předválečného moderního Německa.

Německé listy vzpomněly toho dne úvahami a vzpomínkami kritickými.

Ale vzpomínati máme právo a povinnost i my, neboť tento Richard Dehmel patří do inventáře naší literární historie mnohem spíše než mnohý takébásník domácího původu.

Nebylo básníka před dvaceti, patnácti, desíti léty hojněji a častěji překládaného mladými českými veršovci než tento Dehmel. Máme dokonce celou knížku překladů z něho: Výbor básní Dehmelových přebásněný Tlamicem. Jeden z našich dobrých lyriků Toman jej nade všechno miloval a rostl na něm; v prvních knihách jeho naleznou se toho zcela zřetelné stopy.

Probíral jsem se, po letech zase, některými jeho knihami a vidím: mnoho z jeho věcí odpadne. Je v nich póza, marnivost, prázdné gesto, ješitnost, dekorační titánství, hra na revoltu à tout prix, mistry ne síla, ale nehoráznost a hrubost... Hyperborejec... Ale jest přece v několika jeho knihách několik čísel, která zůstanou. Nevím, jsou-li z rodu goethovského, jak tomu chce Emil Ludwig, jeho jinak velmi rozumný vykladač; spíše, zdá se mi, z rodu kleistovského. Plné vnitřního napětí a křeče mistry, výbuch temných mocností nitra, spíše láva než půda, z níž rostou duby olympské. Ale také jaká touha po světle je v nich! Jaký mučivý žár, který doopravdy páli, a v novějších, v takové Die schönere wilde Welt, která již dnes působí jako odkaz, mistry jaká hutná melodie: ano, tak a právě tak zpívají jizvy, které jsi utržil v boji s životem, když se vykvasily a zavřely. Málokterý básník byl erotik tak mučivě do posledního nervového vlákna a u málokoho byl Erós tak nástrojem poznání — byť v jiném než platonském smyslu slova — než u něho. Málokdo spojoval v sobě tak vroucně žízeň vzpoury s touhou zákona a řádu, jehož nedospěl přece, snad proto, že duši jeho chyběl úplně prvek hellenský. Byl Němec a jen Němec — až do dřene kostí; a přitom, že zpíval pudy a chtěl je posvěcovat a harmonisovat, přece kantovec víc, než tužil: a tak sevřel je buď příliš pozdě nebo příliš záhy obručí mravní povinnosti. A zadusil je v ní. Nedokvetly poslední osvobozené melodie, která tryská z věcí a která se vznáší nad nimi.

Padl zrazen svou vnitřní trhlinou.

Když vypukla světová válka, viděli jsme v německých obrázkových časopisech jeho podobiznu. Jeho zamarčená tvář, větry alpskými ošlehaná, vášněmi hluboce rozbrázděná, a přitom přece smělá, lehká, vítězná ve své černé vzdorné luciferovské kráse, byla drcena těžkou helmou; přes plece puška... A bezděky jsme se ptali: Byron? Missolunghi?

Ne: on, který byl v lecčems podstatněm Byronovi podoben, nenašel svého Řecka ani ve smrti.

A přece jsme tušili pravdu. Unikl čemusi, vrhal se do války, aby cosí přehlušil: jakési hluchou bylo v jeho duši, leželo na ní a vypíjelo ji. Listy nedávno uveřejněné ukázaly, že unikal před dobrodružstvím erotickým, které se mu nabízelo, nechtěje zradit svou druhou ženu Isu. Ale vrhal se do tohoto dobrodružství vojáckého, ve všech směrech velmi pochybného, proto, že nebylo v Německu pro něho harmonického vyžití osobnosti. Tento rapsod marně hledal celý život svůj národ, své posl-

chačstvo. Nezapomenutelné jest mně v monografii Ludwigově místo, kde se popisuje, s jak zoufalou výrazností recitoval dělnictvu své práce nebo lépe odzpěvoval své chóry svým ztlumeným hlasem. To hledal teskně svou ozvěnu, svou obec, svůj národ duch, jemuž bylo těsně v literárních i oficiálních kruzích jeho vlasti; duch, který chtěl a musil žít v přítomnosti, ale nemohl jí nalézt v současném Německu...

Vrátil se z války zlomený. Prožil tam své nejmučivější pokolení: stal se posledním ubohým kolečkem ve válečném mechanismu státním, on..., jehož anarchistické duši byl stát v mládí jen moloch, který si žádá krve; on, který hledal a miloval tak vášnivě pouze svůj lid. „Strašlivé zklamání,“ píše Ludwig, „již po třech měsících. V zákopech sami dobří chlapi, ale nad tím lajtnant! Jeho válečné písně, z nichž ani jedna nedosahuje výše Dehmelovy, nepronikly přes nejbližší příkop. Z této ohňové duše udělal hlavní stan jakéhosi druhu kočovného řečníka na frontě.“

Vrátil se úplně vyléčený z vojácké dobrodružnosti, hotový spolupracovník na socialistickém spříznění a sbratření světa. „Počátkem prosince r. 1918 sblížil se se socialisty svého města, a volal-li tenkrát po národním prohloubení, činil to právě tak málo jak Rathenau v pošetilé póze hrdinské.“ Věděl prý, že revoluční jiskra žhne i na druhé straně — rozuměj: francouzské —, a doufal, že za několik neděl budou prý moci němečtí socialisté podati bratrskou ruku socialistům francouzským. Byla to ovšem iluze; ale iluze hodná básníka. Starý revolucionář se v něm hledal a našel, když bylo již pozdě.

Revolucionář v něm měl vždycky jednoho velkého nepřítele: improvisátora, dobrodruha. Revolucionář jest velký a svatý pomysl, pomysl přímo promethejský. Musí býti udržován v žárivé křišťálové čistotě a zákonnosti, nemá-li se zvrhnouti v náhodnost a nahodilost, anarchii nebo fatalism.

Nenašel své poslední formy ani jako básník ani jako duch.

Ale hledal ji celým úsilím své vášnivě duše; a proto stojíme před ním s obnaženou hlavou.

O nakladatelích velkých i malých, patrných, nepatrných i zapadlých

Před vánoce patří týdně knihkupecům a knihám nebo alespoň, patřivaly, poněvadž v dnešním pokolení se nevyznám a slyším, že není, co bývalo: nekupuje prý se již tolik knih dárkem k vánocům, kolik se kupovávalo. Nevím, kolik je na tom pravdy; ale jisto jest také, že národ knihomilů a knihomolů tak lehece nevyumře a že jsou a budou lidé, kterým kniha aspoň na chvíli přikouzlí kousek štěstí nebo zapomenutí, na něž by jim život jinak byl docela skoupý. Kniha zůstává v mysli nejen autora, nýbrž i nakladatele. A tu, milý čtenáři, jako v říši živočichopisné jsou nakladatelé různého formátu: jedni mají továrny, z kterých se kouří ve dne v noci a z nichž se chrlí knihy pátek co pátek jako mouka nebo také — nu což, pravdu si huďme, dobří spolu budme — otruby ve mlynici, na příklad taková Unie, takový Otto, takový Vilímek nebo Topič, — druzí zrodí nějakou knižní myšku za uherský měsíc. Ale ta myška bývá pak zvláště mrška čiperná a neobyčejně milá. Nejde vždycky o kvantum, také jde o krok, nejen o kolikost, také o jakost; nechtěj zhrdati

malými, polosoukromými nakladateli, těmi Davidky, kteří nejednou již porazili nakladatele velkého Goliáše.

Nevím jak jinde, ale v Čechách odedávna pomáhali dobré literatuře na nohy spíše malo- než velkonakladatelé. Velkonakladatel vyráběl vždycky, jak napsal Sova v Zlomené duši, knihy jako hrnce; šlo mu o to, aby co nejvíce z knihy vyděl, a knize, která jen zdaleka páchla nepopulárností, při níž nemohl počítati na okamžitý veliký zisk, vyhýbal se jak čert kříži. Zato prostřednost i pošetilost, která lechtala lidi příjemně po obědě pod lalokem a uspávala je v pokojný spánek na divanech, fedroval velmi často měrou až povážlivou. Také nemoci duševní zvanou nekrofilie, to jest láska k mrtvolám, trpěli někteří slavní a slavní nakladatelé čeští, až by si byli zasloužili studii v odborných psychiatrických listech; vyhrabávali rádi z hrobu spisovatele dlouho, dlouho již tlení — zvláště autory populárních historických románů —, roztrhávali je na sešity, vydávali do nekonečna na papíře lepším, horším i nejhorším a pak od repetice znovu, jednou s obrázky třeba, po druhé bez obrázků. Ale: opona zapomenutí dnes na jejich hřích! Nevzpomínejme ve zlém v tento pokojný, radostný čas vánoční...

Chtěl jsem jen říci, že bývalo v Čechách třeba často i nakladatelské svépomoci, neměli-li jsme se zadusiti miasmami různých nevětraných nakladatelských skladíšť. Takto jako akt svépomoci vznikla v devadesátých letech současně s hnutím radikálně pokrokovým a s Omladinou Vzdělávací bibliotéka Sokolova, kterou se stavělo kousek okna do světa a vypustilo se do naší tehdejší zatuchliny trochu čerstvého božího vzduchu a světla. Tak vzniklo nakladatelství Josefa Pelcla, které také vykonalo kousek dobrého díla. Pelcl nebyl také nakladatel z profese. Byl původně tuším železniční úředník; pak založil Rozhledy v Chrudimi, které přenesl do Prahy. A zde vydal i hezkou hromádku knih literárně kritických, národohospodářských, sociologických, hlavně překladů, které ušly lidem vážně čteb. Vedle Laichtra odvážil se jediný na mnohou knihu, již se vyhnul veliký nakladatel z profese. Škoda, že později chtěl provozovati literární politiku a kritiku, na niž nestačil, a zabíhal se svými Rozhledy hlouběji a hlouběji do písku a bahna; poslední léta, kdy vycházely u Kočího, měly sotva sto předplatitelů.

Podivná věc, že ani nyní, kdy jsme politicky tak mohutně vzrostli a rozkošatili, úroveň našich oficiálních nakladatelů nestoupla úměrně, že i nyní jest třeba svépomoci nakladatelů soukromých, ač má-li vyjít nejedno hodnotné dílo umělecké nebo básnické.

Mám rád tyto malé nakladatele, kteří jsou zároveň amatéry a labužníky knižními, kteří pomilují a potěší se sami první knihou, již vydávají, kteří spojí odvahu svých lásek i zálib a zaplatí je často draze, než se ví ve veřejnosti a zdá širokému obecenstvu. Ve věcech, které vydávají, citíš výběr a metodu, není to tuctové zboží, není to divoká a strakatá všehochoť.

Na příklad takový Šnajdr na Kladně. Nakladatel ve venkovském městě, a vydává celou bibliotéku Knih východních, překlady filosofických i literárních arciděl i vědecké studie z oboru filosofie a historie orientální, vesměs knihy těžkého zrna, za redakce odborníka a spolupráce jiných odborníků akademických. A vedle toho naleznete zde souborné vydání Thákura, vědu autorů anglických v dobrých překladech — jen Shakespearovy Sonety nemohu nikomu doporučit, to čísti v českém překladě je horší než řešiti nejsložitější rebusy — a soubor prací toho dobrého,

milého Baleje, po němž se nám tolik stýská. Ty Knihy Východu, které dnes vydává Šnajdr, kupovali jsme u Diederichse v Jeně; dnes dostaneš je na Kladně... ne jistě všechny, ale leccos již z nich. Je to radostný pocit a jsme za něj zavázáni venkovskému nakladateli...

Tu je náš pražský Klika se svým Zátišim, knihami ducha i srdce. Chceš-li číst česky Shawa, musíš ho hledat zde; a Fischerova biografie Heinova, portrét až fascinující svou věrností a až zneklidňující svou životností, slouží mu ke cti jako nakladateli.

Holubice sluje jiné soukromé nakladatelství. Tam vyšla před třemi roky mimo jiné Horova sbírka veršů Pracující den, jeden z vrcholů moderní lyriky české, který ovládne jistě několik přístích desetiletí.

Družstvo přátel studia v Praze dalo nám právě Papiniho Život Kristův, knihu světového rozšíření, a která si ho zaslouží, kdyby pro nic jiného, již jen pro tu závěrečnou modlitbu ke Kristu, která je z nejlepšího, co má moderní próza italská.

Tu je Hyperion paní Erny Janské, kde tiskne dr Kréma Máchu v novém vydání s textem kriticky restituovaným. Máchu, který místy působí jako objev.

Tu je Symposion dra Rudolfa Škeřika, kde dostaneš v krásné úpravě za levný peníz několik výborných překladů děl světových, nyní i román francouzského tolstojovce Chardonna Píseň svatební.

A tu je posléze nakladatelství dra Štorcha-Mariena, který měl odvahu — opravdu odvahu finanční i uměleckou — vydati Babičku s kresleným doprovodem Špálovým. Špála je až mytický básník země, jejího teplého řekl bych těla, jejích prsů, vlnících se velikými živnými rytmy, na nichž visí přisáto všecko živoucí; ale lidem, kteří chtějí libivé, vyplávané a vyštěňované, mazlivě slabošské a zvětrané obrázkářství, působí ovšem jeho divoká, živelná rytmika, takový jeho výtvarný odzemek nebo rejdivák, cosi podobného závratí nebo mořské nemoci. Tím více je však třeba, aby tato silná, živná a mužná strava umělecká nalezla i dosti silných a zdravých zubů, respektive očí a mozků mezi čtenářstvem, aby nebyl zmařen značný náklad, který vložil nakladatel do tohoto díla. Bylo by smutné, aby zase jednou zvítězily pošetilost a nerozum nad uměním svobodným, jarým a silným; máme již těch zahanbujících porážek dobré věci v poslední době u nás více, než může býti národním celku zdrávo. A pak: p. Štorch jest nám dlužen i uskutečnění jiných svých velikých plánů: Máje Máchova s výtvarným doprovodem Zrzavého.